

Розділ IV. ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІКИ

Тема 12. Відтворення на макрорівні

*Жодний кваліфікований економіст, який вивчає економічне становище тієї чи іншої країни, не пройде повз повідомлень про її національний дохід.
(Пол Самуельсон)*
*Нестача не в грошах, а в людях та обдарованнях роблять слабкою державу.
(Вольтер)*

1. Сутність суспільного відтворення, його види.
2. Структура суспільного виробництва і проблема пропорційності: Ф.Кене, К.Маркс, В.Леонт'єв.
3. Показники результативності національної економіки: сукупний суспільний і кінцевий продукт, ВВП, національний дохід, національне багатство.

Література

1. Макконнелл К., Брю С. Экономикс. Т. 1. Гл. 9. С.132-136 (3).
2. Барр Р. Политическая экономия: В 2-х тт. - Т. 1. М., 1995. С. 236-239 (3).
3. Основи економічної теорії: політекономічний аспект. Підручник / За ред. Г.Н.Климка, В.П.Нестеренка. К., 1994. Розділ 22 §1 (1, 2), 23 (2, 3). К., 1997. Розділ 22 § 1 (1, 2). 23 (2, 3).
4. Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічної теорії: Підручник. К., 1995. Тема 20 §1, 2 (3), 21 §1 (1, 2).
5. Основи економічної теорії: Підручник: у 2 кн. Кн. 2: Підприємництво, маркетинг, менеджмент. Відтворення в національному та світовому господарстві / Ю.В.Ніколенко, М.М.Діденко, А.В.Шегда та ін. К., 1998. Гл. 12 §1 (1).
6. Общая экономическая теория (политэкономия): Учебник / Под общей ред. В.И. Видяпина, Г.П. Журавлёвой. М., 1995. Гл. 24 §1,2 (1,2). Гл. 25 (3).
7. Курс экономической теории. Учебное пособие / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. Киров, 1995. Гл. 11 §1, 2, 3 (3).
8. Теоретическая экономика. Политэкономия: Учебник для вузов / Под ред. Г.П.Журавлевой и Н.Н.Мильчаковой. М., 1997. Гл. 10 (2, 3).
9. Экономическая теория / Под ред. А.И.Добрынина, Л.С.Тарасевича: Учебник для вузов. – СПб, 1997. Гл. 8.1 (2).
10. Политэкономия. Учебник для вузов / Под ред. В.А. Медведева. М., 1989. Гл. 2 §1 (1, 2).

Тема відкриває розділ, що присвячений розгляду макроекономічних проблем. В наступних темах йтиметься про суспільний продукт як результат

суспільного виробництва, економічне зростання, циклічність ринкової економіки та державне регулювання суспільного відтворення.

1. Сутність суспільного відтворення, його види

Макроекономіка вивчає умови, чинники і результати розвитку національної економіки в цілому. Суспільне відтворення – це процес суспільного виробництва, що взятий не як одноразовий акт, а в постійному повторенні і відновленні. Для того, щоб здійснювався процес відтворення, необхідне постійне відновлення всіх чинників виробництва:

- робочої сили (їхньої працездатності, підготовки належної зміни);
- засобів виробництва (ремонт або заміна спрацьованих засобів праці, відновлення предметів праці);
- природних ресурсів (як основи предметів праці і середовища проживання);
- виробничих відносин.

Існують три типи відтворення.

Просте – відтворення в незмінних масштабах щодо кількості і якості виготовленого продукту. (Чинники виробництва лишаються незмінними, додатковий продукт йде на особисте споживання).

Розширене – відтворення в зростаючому масштабі. (Додатковий продукт йде як на споживання, так і на придбання додаткових засобів виробництва).

Звужене – відтворення виробництва в зменшеному обсязі через брак доходів.

Розширене відтворення втілюється в економічному зростанні (це ідентичні, але, на думку деяких авторів, не тотожні поняття).

2. Структура суспільного виробництва і проблема пропорційності: Ф.Кене, К.Маркс, В.Леонт'єв

$$Г - T \frac{PC}{3B} \dots B \dots T^1 - Г^1$$

не виникає питання про реалізацію товару. В результаті суспільного процесу виробництва створюється сукупний суспільний продукт – загальна товарна маса, яку виробили товаровиробники. Для того, щоб суспільний капітал міг обернутися, товарна маса має бути реалізована.

За вартістю сукупний суспільний продукт поділяється на $c + v + m$. За натуральною формою його поділяють на засоби виробництва і предмети споживання.

Відповідно сукупному суспільному продукту і суспільне виробництво складається з двох підрозділів: I – виробництво засобів виробництва, II – виробництво предметів споживання.

Задача теорії реалізації – встановити, які пропорції мають бути між двома підрозділами, щоб забезпечити можливість відтворення суспільного капіталу.

Просте відтворення. Умовна цифрова ілюстрація:

$$I. 4000 c + 1000 v + 1000 m = 6000$$

$$II. 2000 c + 500 v + 500 m = 3000$$

Обмін між двома підрозділами може бути здійснений за умов:

$$I(v + m) = IIc$$

$$I(c + v + m) = Ic + IIc$$

$$II(c + v + m) = I(v + m) + II(v + m)$$

Розширене відтворення:

$$I. 4000 c + 1000 v + 1000 m = 6000$$

$$II. 1500 c + 750 v + 750 m = 3000$$

Головна умова розширеного відтворення - $I(v + m) > IIc$.

Додана вартість m розподіляється на частину, що нагромаджується (m_1), тобто витрачається на придбання додаткових засобів виробництва і додаткової робочої сили, і частину, що споживається (m_2). Органічна будова капіталу лишається незмінною, тобто суспільний продукт першого підрозділу можна уявити як:

$$I. 4000 c + 400 c_1 + 1000 v + 100 v_1 + 500 m_2$$

З 6000 с 4400 реалізуються всередині I підрозділу, 1500 – шляхом обміну на продукцію II підрозділу, лишається 100 с для нагромадження II підрозділу. Таким чином, нагромадження в II підрозділі залежить від нагромадження в I. З 750 m лише 100 обмінюється на с. Вартість суспільного продукту II підрозділу:

$$II. 1500 c + 100 c_1 + 750 v + 50 v_1 + 600 m_2$$

Якщо норма доданої вартості лишається незмінною, через рік вартість суспільного продукту матиме вигляд:

$$I. 4400 c + 1100 v + 1100 m = 6600$$

$$II. 1600 c + 800 v + 800 m = 3200$$

Обмін між двома підрозділами може бути здійснений за умов:

$$I(v + m) > IIc$$

$$I(c + v + m) > Ic + IIc$$

$$II(c + v + m) < I(v + m) + II(v + m)$$

Таким чином, поштовх до зростання постійного капіталу в II підрозділі надає I підрозділ. Якщо приймати до уваги зростання органічної будови капіталу, цей зв'язок ще більш очевидний. З цих схем В.Ленін робить висновок у вигляді закону про переважне зростання виробництва засобів виробництва (виробництво засобів виробництва зростає швидше, ніж виробництво предметів споживання). Це закон капіталістичного суспільства, але, на думку В.Леніна, він зберігає своє значення і для соціалістичної економіки. В практиці соціалістичного будівництва він був реалізований в ході політики індустріалізації і подальшому розвитку галузей I підрозділу.

в) В сучасній західній економічній науці існують балансові моделі відтворення (хоча пріоритет розробки подібних моделей належить радянській

економічній науці: "Баланс народного господарства СРСР 1923/1924 рр.") В подальшому цей аналіз перетворився на метод "витрати – випуск", який набув самостійного наукового й практичного значення.

Міжгалузевий баланс був створений В.Леонт'євим (1906-1999) в 30–40-і рр. й визнаний як одне з найважливіших досягнень економічної науки в ХХ ст. В 1973 р. саме за це відкриття йому була присвоєна нобелівська премія. Аналіз здійснюється за допомогою таблиці шахового типу з використанням апарату лінійної алгебри. (Вся економіка розбивається на певні галузі, між якими рухаються потоки ресурсів, проміжної і готової продукції. Між галузями встановлюються певні кількісні зв'язки за допомогою технологічних коефіцієнтів. Наслідки змін в продукті, або умовах виробництва в одній галузі аналізуються через реакцію інших галузей.) Таким чином, баланс дозволяє проаналізувати взаємозалежність цін й обсягів виробництва, прогнозувати можливий розвиток економіки країни.

3. Показники результативності національної економіки: сукупний суспільний і кінцевий продукт, ВВП, національний дохід, національне багатство

Результатом конкретного виробництва є сукупність економічних благ. Щоб їх підрахувати, треба використовувати вартісну форму.

Сукупний суспільний продукт – це виражена в грошовій формі вся сукупність товарів та послуг, що створені та надані галузями матеріального виробництва протягом року. Але частина продукції (предмети праці) не лише створюється, але й споживається у процесі виробництва. Якщо враховувати їхню вартість, створюється повторний рахунок, розміри якого зростають з поглибленням поділу праці. У вартості сукупного суспільного продукту ця частина становить проміжний продукт.

Кінцевий суспільний продукт - це виражена у грошовій формі сума кінцевих з суспільної точки зору товарів та послуг, що створені галузями матеріального виробництва протягом року ($c + v + m$).

Національний дохід – це частина сукупного суспільного продукту яка залишається за відрахуванням спожитих засобів виробництва ($v + m$).

Наведені показники використовувалися в статистиці соціалістичних країн. В інших країнах, згідно з рекомендаціями статистичної служби ООН, використовується показник ВВП (ВНП). Суттєва відмінність цих показників полягає в тім, що до складу ВВП (ВНП) зараховують послуги нематеріального виробництва, але не враховують проміжний продукт.

Окрім ВВП (ВНП) система національних рахунків включає інші показники (в тому числі національний дохід, але методика розрахунків інша). З 1987 р. в

СРСР в систему обліку і планування був введений показник ВВП. Але і досі статистика країн – членів СНД потребує реформування.

Існують показники, що дозволяють оцінити створене економікою країни не за рік, а за багато років. Національне багатство – це багатолітній результат процесу відтворення, яким розпоряджається суспільство на даний момент. Іноді його поділяють на матеріальне, природне, духовне, або людське, відтворювальне і природне.

Регіони світу	Всього	в т.ч. капітал		
		людський	відтворюваний	природний
		тис. дол.		
Північна Америка	326	249	62	16
Західна Європа	237	177	55	6
Ближній Схід	150	65	27	58
		в %		
Північна Америка	100	76	19	5
Західна Європа	100	74	23	2
Ближній Схід	100	43	18	39
В середньому по регіонах	100	64	16	20

Перевірте себе, чи засвоїли Ви терміни і категорії: суспільне відтворення, просте, розширене, звужене відтворення, I і II підрозділи суспільного виробництва, умови реалізації, нагромадження, сукупний суспільний продукт, кінцевий продукт, ВВП, національний дохід, національне багатство.

Перевірте себе, чи уявляєте Ви, який внесок зробили в цей розділ економічної теорії: Ф.Кене, К.Маркс, В.Леонтєв.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність відтворення на макрорівні?
2. Чим, на Ваш погляд, відрізняється суспільне відтворення в нашій країні від відтворення в США?
3. Сукупний суспільний продукт має такий вигляд:
I. $4800 c + 2400 v + 2400 m = 9600$
II. $4400 c + 2200 v + 2200 m = 8800$.
Доведіть, що такий склад продукту забезпечує розширене відтворення.

Визначте вартість додатково вироблених засобів виробництва, призначених для розширення виробництва.

4. Складіть схему простого відтворення, якщо сукупний суспільний продукт - 122,5; продукт I підрозділу - 70, органічна будова капіталу 4:1, а $m' = 200\%$.
5. В I підрозділі органічна будова капіталу 4:1, норма нагромадження 50%. Новостворена вартість I підрозділу більша за вартість фонду відшкодування II підрозділу на 500 од. Яка буде величина додаткового продукту I підрозділу, якщо на розширення засобів виробництва II підрозділу необхідно 100 од.?
6. У чому полягає сутність нагромадження?
7. Чим відрізняється ВВП (ВНП) від СОП?
8. Спробуйте переконати скептиків-марксистів, що послуги слід враховувати в результатах національної економіки. Ваші аргументи?
9. Чи зміниться величина ВВП (ВНП), якщо чоловік одружиться зі своєю економкою (*ceteris paribus*)?
10. Як можна визначити національне багатство? Спробуйте оцінити складові національного багатства України.

Для тих, у кого є час поміркувати:

Яке значення для економічної політики КППС мала теза про закон переважного зростання виробництва засобів виробництва?